

System penitencyjny w zapewnianiu bezpieczeństwa w Polsce

The Penitentiary System in Ensuring Security in Poland

RYSZARD SUDUŁ

Dr, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: ryszard.sudul@prokonto.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-6420-5043>

Streszczenie: Służba Więzienna stanowi znaczącą instytucję w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Wśród najważniejszych zadań tej umundurowanej oraz uzbrojonej formacji wyróżnia się izolację oraz resocjalizację osób skazanych prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności. Wobec powyższego Służba Więzienna odpowiada za zapewnianie bezpieczeństwa społeczeństwu oraz chroni je przed negatywnym oddziaływaniem jednostek, które były zdolne do popełnienia czynu zabronionego, czyli przestępstwa. Zagrożenia związane z przestępczością w poważny sposób wpływają na całe społeczeństwa. W artykule podjęto próbę analizy przepisów pragmatycznych dotyczących ustroju i zasad funkcjonowania jednej z bardziej istotnych służb państwowych, odpowiedzialnej za wykonanie kar i środków karnych skutkujących pozbawieniem wolności, ale jednocześnie realizującej zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, system penitencyjny, Służba Więzienna, zakład karny

Abstract: The Prison Service is one of the notable institutions in the state's internal security system. One of the most important tasks of this uniformed and armed formation is the isolation and resocialisation of persons sentenced by a final sentence to imprisonment. Thus, it can be said that the Prison Service is responsible for ensuring the security of society and protecting it from the negative impact of individuals who were capable of committing a criminal act, i.e. a crime. The dangers of crime significantly affect societies as a whole. This article is an attempt to analyse the pragmatic provisions concerning the system and rules of operation of one of the more important state services, responsible for the execution of punishments and punitive measures resulting in deprivation of liberty, but at the same time carrying out tasks for the benefit of state security.

Keywords: security, penitentiary system, Prison Service, prison

Bezpieczeństwo jest jednym z podstawowych wymogów funkcjonowania państwa i społeczeństwa. Samo zapewnienie bezpieczeństwa obejmuje szereg przedsięwzięć prawnych i organizacyjnych, zarówno w aspekcie

wewnętrznym, jak i zewnętrznym państwa. Dbałość o bezpieczeństwo to nie tylko zwalczanie zagrożeń militarnych, ale także kwestie związane z zagrożeniami ekologicznymi, społecznymi, ekonomicznymi, technicznymi czy cybernetycznymi. Zapewnienie bezpieczeństwa powiązane jest również z całym zakresem spraw związanych z samym człowiekiem, m.in. ochroną jego prawa oraz wolności. W tym kontekście ochrona człowieka, definiowana zarówno pod kątem bezpieczeństwa indywidualnego jednostki, jak i całych społeczeństw, staje się jedną z najważniejszych misji państwa. Można to zauważyć m.in. w szeregu obowiązujących aktów prawnych, które zapewniają człowiekowi ochronę niemal na każdym etapie jego życia.

Bezpieczeństwo państwa i jego społeczeństwa zawarte jest w definicji bezpieczeństwa publicznego, które *notabene* stanowi jedną z najważniejszych funkcji i zadań państwa. Bezpieczeństwo publiczne wyznacza liczne uwarunkowania prawne i administracyjne, ale także funkcjonalność instytucji, których głównym zadaniem jest ochrona życia, zdrowia oraz mienia obywateli. Bezpieczeństwo publiczne w szerszym kontekście ma także zagwarantować ochronę ustroju oraz suwerenności państw, zabezpieczając je przed różnego rodzaju zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Środowisko bezpieczeństwa cechuje się dynamicznością, a więc nie można o nim powiedzieć, że jest stałe i pewne (Ura, Pieprzny, Pado 2007: 155–168; szerzej zob. Boć 2009; Chajbowicz 2009; Pakuła 2009).

W ramach bezpieczeństwa publicznego wyróżnia się różnego rodzaju instytucje odpowiedzialne za ochronę społeczeństwa przed zagrożeniami. Można wśród nich wskazać np. organy władzy publicznej, a także systemy i służby, w tym formacje mundurowe odpowiedzialne za zabezpieczenie ludności. W ramach bezpieczeństwa publicznego stworzono m.in. system penitencjarny określany również jako więziennictwo. System mający długą i pamiętającą zamierzchłe czasy historię przeznaczony był przede wszystkim do izolowania jednostki w warunkach uwłaczających człowieczeństwu. Do XIX w. więzienie kojarzyło się zazwyczaj z lochami, piwnicami, basztami i wieżami, również jako miejsce tortur lub wykonania kary śmierci bądź innych kar. Sposób odbywania kary zmienił się wraz z przemianami życia, zaczęto dostrzegać, że przymusowe miejsce odosobnienia człowieka, określane jako więzienie, może stwarzać możliwości jego resocjalizacji – udzielania pomocy w procesie powrotu do bycia prawym członkiem społeczeństwa. W tym procesie znaczącą rolę odegrała społeczność międzynarodowa, która w 1955 r. podczas Pierwszego Kongresu Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przystępczości i Postępowania ze Sprawcami

Przestępstw uchwaliła *Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami*. W Europie podobny dokument wprowadzono dopiero w 2006 r. – Zalecenia Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (*Europejskie Reguły Więzienne* 2006). Większość rekomendacji zawartych w wyróżnionych regułach włączono do polskiego prawa penitencjarnego.

W Polsce zauważalny proces resocjalizacji skazanych i osadzonych więźniów rozpoczął się na początku lat 90. ubiegłego stulecia. W stosunku do lat 70. czy 80. XX w. uległ on znacznym modyfikacjom. W procesach służących resocjalizacji i prewencji kryminalnej wprowadzono również nową instytucję probacji (wolność kontrolowana, system pozwalający na odbywanie kary poza więzieniem), której podstawowym przeznaczeniem stała się kontrola skazanych pozostających na wolności pod dozorem wyspecjalizowanego i uprawnionego organu, np. kuratora sądowego. Należy podkreślić, że postrzeganie systemu penitencjarnego i resocjalizacji skazanych i osadzonych w społecznej świadomości jest kojarzone z miejscem niedostępnym oraz rodzącym powszechną niechęć, wywołującym negatywne emocje, a także budzącym strach czy niepokój. Często wiedza o funkcjonowaniu i rzeczywistości więziennej jest czerpana z potocznego przekazu, powtarzanych frazesów oraz nieobiektywnych mediów. Właśnie media jako potężne źródło przekazu informacji niejednokrotnie przedstawiają sensacyjne i pełne dramatyzmu wydarzenia spoza muru więziennego. Nierzadko zdarza się, że wydarzenia te są nieprawdziwe lub zinterpretowane na potrzebę danej chwili czy sytuacji. Natomiast o służbie penitencjarnej więziennej wspomina się przy okazji jakiegoś skandalu czy niedopełnienia obowiązków służbowych. Wydaje się, że wiedza społeczeństwa odnośnie do tematyki detencyjnej jest dosyć ogólnikowa i znikoma.

1. System penitencjarny

W literaturze przedmiotu nie odnajdujemy ujednoczonego znaczenia pojęcia systemu penitencjarnego. Przedstawiane przez autorów różne określenia systemu nie wykazują różnic merytorycznych, a jedynie sprowadzają się do zaakcentowania jego poszczególnych elementów (Kalisz 2004: 32). Jak podaje Leon Rabinowicz, system penitencjarny to „całokształt, na który składają się przede wszystkim architektura więzienna i urządzenia celi,

następnie organizacja wewnętrzna, stanowisko więźnia, rozkład dnia, cele przyświecające wykonaniu kary, dążności wychowawcze oraz organizacja zajęć więźnia” (Rabinowicz 1933: 38).

Przez Jerzego Śliwowskiego system penitencjarny rozumiany jest jako „[...] całokształt przepisów i instytucji prawa penitencjarnego oraz urzędzeń zakładów karnych zmierzających według określonego sposobu i metody do osiągnięcia zasadniczego celu – kary” (Śliwowski 1978: 71). W podobny sposób system ten definiuje Jarosław Warylewski, dla którego „system penitencjarny oznacza zespół dyrektyw określających zasady i sposoby wykonywania kary pozbawienia wolności, z uwzględnieniem reguł organizacyjnych i środków techniczno-materialnych pozwalających te zasady i sposoby realizować” (Warylewski 2007: 186). Wartą zaakcentowania definicję systemu prezentuje również Stanisław Walczak, w opinii którego jest to „[...] ujęty w normy prawa sposób wykonania kary wraz z towarzyszącym mu i dostosowanym do jego założeń zespołem środków o charakterze techniczno-materialnym (odpowiednia architektura zakładów karnych, wydzielone pomieszczenia przeznaczone na szkolenie i urzędzenia produkcyjne). System ten polega na ściśle określonych zasadach klasyfikacji więźniów, ich rozmieszczeniu w dostosowanych do niej rodzajach zakładów karnych oraz na określonych metodach i środkach postępowania z więźniami w celu osiągnięcia ich poprawy” (Walczak 1972: 107).

Istotną kwestią dotyczącą ujęcia systemu penitencjarnego jest właśnie rozbieżność terminologiczna, jaką można zauważyć w literaturze. Zgodnie z opinią przywołanego wcześniej autora L. Rabinowicza „więziennictwo nie zdołało ukształtować wyraźnie i ostro odcinających się ustrojów, utrwalonych raz na zawsze w kamiennej formie”. To zjawisko jest więc przykładem systemu auburnskiego¹, który uważa się za odmianę systemu celkowego², by w innym przypadku definiować go jako zupełnie oddzielny

¹ Naczelną zasadą systemu auburnskiego (milczenia) było odosobnienie osadzonych w nocy i wspólna ich praca za dnia, z zachowaniem zupełnego milczenia. Twórcy tej koncepcji upatrywali w lenistwie i braku przyzwyczajenia do pracy główną przyczynę przestępczości. Uważali ponadto, że zagwarantowanie więźniom pracy przyczyni się do ich rychłej poprawy. Nie dziwi więc fakt, iż więzienia bazujące na tych regułach cechowały się znakomitą organizacją pracy więźniów, która dzięki generowanym korzyściom majątkowym przyczyniała się także do pokrywania kosztów utrzymania zakładów karnych (Wala 2015: 140).

² Początków systemu celkowego można dopatrywać się w Europie za sprawą zakładu karnego w Gandawie, którego powstanie datuje się na 1775 r. Naczelnym hasłem fundatora tej placówki, hrabiego Vilaina XIV, burmistrza Gandawy, było: „Kto nie pracuje, nie ma prawa do

system. Przy omawianiu systemu penitencjarnego warto zwrócić uwagę na dynamizm systemu. Jest to dość prosty, a także oczywisty fakt, że dynamizm w przypadku poszczególnych systemów oznacza zmiany. Także system penitencjarny podlegał ciągłym procesom oraz zmianom czy też ulepszeniom. W jednym przypadku były one określane jako lepsze, w innym jako gorsze, mimo to podlegały ruchowi. System penitencjarny, a więc zakłady karne na przestrzeni lat dostosowywane były do panujących warunków i to determinowało ich funkcjonowanie. Zakłady karne, które powstały w danym systemie penitencjarnym, zależne były od wpływu wielu społecznych czy ekonomicznych czynników. Taki stan rzeczy sprawiał, że niejednokrotnie w swojej historii ulegały przekształceniu w jednostkę, która odbiegała od ich pierwotnej formy.

Leon Rabinowicz zdefiniował trzy najważniejsze czynniki, które wywierają wpływ na kształt oraz przeznaczenie konkretnego systemu. Wśród tych czynników w pierwszej kolejności wyróżnił system zarządczy, który w przypadku omawianego systemu penitencjarnego jest zarządem oraz dyrekcją poszczególnych zakładów karnych, kolejno wskazał na drugi czynnik, jakim jest materiał martwy, a więc w tym przypadku rozmiar wraz z architekturą zabudowań więziennych, zaś trzecim czynnikiem, w jego opinii, jest materiał żywy, który rozumiany jest jako natura oraz charakter ludności przestępczej (Rabinowicz 1933: 16). Ważne znaczenie dla osoby podlegającej pod system penitencjarny (jednostki penitencjarnej) ma także system społeczny. Dla systemu penitencjarnego jest bowiem istotny omawiany system społeczny, którego podłoże jest determinantem w kontekście należących do niego typów i rodzajów zakładów karnych. W ten sposób rozumiany całokształt środowiska społecznego jest przedmiotem odniesienia dla „integralnie powiązanych ze sobą i hierarchicznie usystematyzowanych poziomów penalizacji: systemu legislacyjnego, systemu polityki karnej i systemu wykonania kary”, a także zgodnej z nim integralności praktyk kulturowych oraz społecznych (Wala 2015: 134). „System wykonania kary pozbawienia wolności, którego najistotniejszą część stanowi system penitencjarny, polega na zorganizowaniu procesu wykonania orzeczonych kar w taki sposób, aby osiągnęły one w jak największym stopniu przypisane im cele” (Jędrzejak 2004: 7). Sam system penitencjarny rozumiany może być

jedzenia”. Hrabia Vilain uważał, że skazany, który pracuje, ma dużo większą szansę na powrót do uczciwego życia. To właśnie w ogólnie pojętym nieróbstwie dopatrywał się przyczyn więk-
szości zbrodni. Podczas wspólnej pracy obowiązywał nakaz milczenia (Wala 2015: 137).

jako „całokształt przepisów i instytucji prawa penitencjarnego oraz urządzeń zakładów penitencjarnych, zmierzających według określonego sposobu do osiągnięcia zasadniczego celu kary pozbawienia wolności” (Walczak 1972: 67).

W aspekcie omawianej roli systemu penitencjarnego w obszarze bezpieczeństwa państwa przypomina on organizację paramilitarną, która – najogólniej ujmując – „oznacza podobieństwo do wzoru wojskowego”, a więc na wzór wojskowy widoczne jest tu m.in. uzbrojenie, umundurowanie, a także hierarchiczna struktura, w tym stopnie służbowe oraz wypełnianie poleceń służbowych. Kolejną cechą systemu jest także depolityzacja, ściśle związana i mająca wpływ na strukturę systemu, a także jego relacje z podmiotami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi, w tym znaczeniu system ten tworzy także złożony układ interesów społeczeństwa, a zatem i państwa, które są zabezpieczone prawem. Na funkcje oraz ustrój systemu penitencjarnego oddziałują czynniki zewnętrzne, w tym czynniki ściśle związane ze społeczeństwem. Wśród nich można wyróżnić m.in. ideologię, w tym ideologię polityczną wraz z obowiązującymi doktrynami penalnymi. Istotną jest również kultura narodowa, istniejąca filozofia państwa, a także kodeks moralny oraz obyczajowy dotyczący współżycia ludzi w danym społeczeństwie. Obszar zewnętrzny mający wpływ na funkcjonowanie systemu penitencjarnego odnosi się także do zasobów materialnych, w tym do zasobów finansowych. Istotną rolę odgrywa tu m.in. budżet państwa lub źródła publiczne, jako że sam system nie jest w stanie generować dochodów (Kaczmarek 2010: 98).

Reasumując, należy określić, że system penitencjarny bazuje przede wszystkim na procesie izolacji skazanego, osadzonego. Realizowany jest w zgodzie z prawem i w ramach zapewniania bezpieczeństwa; jest tematem, który potrafi wywoływać skrajne emocje. Wielu specjalistów tej dziedziny, a także naukowców oraz badaczy uważa, że przymusowa izolacja penitencjarna w negatywny sposób wpływa na człowieka, niesie za sobą psychologiczne skutki związane z deprawacją potrzeb, frustrację, psychiczne przeciążenie, konflikty emocjonalne, problemy w relacjach z otoczeniem społecznym, niszczy ludzką psychikę. Jednocześnie poszukiwane są również alternatywne sposoby realizowania procesów resocjalizacyjnych, które wykazywałyby się większym stopniem skuteczności od obecnie przyjętych w praktyce. Tym samym niejako podważa się istotę obecności oraz funkcjonowania wszystkich rodzajów zakładów karnych.

2. Systemy odbywanie kary pozbawienia wolności

Odbywanie kary pozbawienia wolności skazanych w Polsce reguluje ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Ustawa 1997/90/557), w którym określono cele wykonywania kary pozbawienia wolności, podporządkowano im szczegółowe rozstrzygnięcia dotyczące systemów wykonywania tej kary oraz typologię zakładów karnych (Ustawa 1997/88/553; Kalisz 2000: 217).

Również sposób odbywania kary pozbawienia wolności skazanych jest zróżnicowany i zindywidualizowany. Jest to system indywidualnego programowanego oddziaływania, terapeutyczny i zwykły (Nawój 2007: 255; Szczygieł 2002: 107). Jednakże jest on przez ustawodawcę jednoznacznie wyznaczony – nie można skierować skazanych do innych systemów odbywania kary. Minister Sprawiedliwości może jednak w drodze rozporządzenia określić inne systemy wykonywania kary pozbawienia wolności – w tym istnieje możliwość stworzenia systemu o charakterze eksperymentalnym. Cechą wspólną wymienionych systemów wykonania kary jest ich cel – przygotowanie skazanego do powrotu do społeczeństwa³. Tym, co je różni, są środki i metody osiągnięcia tego celu, związane ze sferami oddziaływań. W przypadku systemu programowanego oddziaływania i zwykłego jest to sfera osobowości skazanego, natomiast w systemie terapeutycznym – jego sytuacja zdrowotna. Trafny wybór systemu wykonywania kary, a także wyznaczenie rodzaju i typu zakładu karnego poprzez indywidualizację systemu oddziaływań na skazanych ma ogromne znaczenie dla powodzenia procesu resocjalizacji (*System odbywania kary* 2022).

System indywidualnego programowego oddziaływania uwzględniający resocjalizację osadzonych jest opracowywany przy współudziale skazanego. W realizowanym programie ustala się szczegóły dotyczące skazanego: rodzaje zatrudnienia i nauczania skazanego, jego kontakty z rodziną i osobami bliskimi, wykorzystywanie wolnego czasu, możliwości wywiązywania się z ciężących na skazanym obowiązków oraz inne przedsięwzięcia niezbędne do przystosowania skazanego do wyjścia na wolność (Ustawa 1997/90/557: art. 95 § 2; zob. Bogunia 2008: 98). W systemie tym odbywają karę m.in. skazani młodociani (z wyjątkiem skierowanych lub

³ W Polsce na dzień 31 grudnia 2021 r. liczba tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych wynosiła 68 852, w tym tymczasowo aresztowanych – 8788, skazanych – 59 163, ukaranych – 901 (Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej 2022).

przeniesionych do systemu terapeutycznego oraz odbywających zastępczą karę pozbawienia wolności) oraz dorośli, którzy po przedstawieniu im projektu indywidualnego programu oddziaływania wyrażą zgodę na współudział w jego przygotowaniu i wykonywaniu (Ustawa 1997/90/557: art. 95 § 1; zob. Lelental 2001: 248).

W systemie terapeutycznym karę pozbawienia wolności odbywają skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazani za przestępstwa określone w art. 197–203 Kodeksu karnego (Ustawa 1997/88/553), popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeni umysłowo, a także uzależnieni od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych oraz skazani niepełnosprawni fizycznie, wymagający zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej (Ustawa 1997/90/557: art. 96 § 1). Do systemu terapeutycznego mogą być także kierowane osoby skazane w warunkach art. 95 § 1 Kodeksu karnego, czyli takie, które popełniły przestępstwo w stanie ograniczonej poczytalności, wobec których sąd orzekł umieszczenie w zakładzie karnym, stosującym szczególne środki lecznicze lub rehabilitacyjne (Ustawa 1997/90/557: art. 96 § 2). W tym systemie mogą odbywać również karę skazani niewykazujący żadnych z wymienionych zaburzeń i defektów psychofizycznych, jeżeli na to wyrażają zgodę, a przemawiają za tym względy lecznicze i wychowawcze (Ustawa 1997/90/557: art. 96 § 3; zob. Kwieciński 2019: 67).

W systemie zwykłym odbywają karę pozbawienia wolności skazani niezakwalifikowani do wyżej wymienionych systemów. Skazany może korzystać z dostępnego w zakładzie zatrudnienia, nauczania oraz zajęć oświatowych i sportowych (Ustawa 1997/90/557: art. 98). W systemie zwykłym powinni też odbywać karę skazani, którzy z różnych względów nie kwalifikują się do odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania, przede wszystkim skazani niebezpieczni osadzeni w wyodrębnionym oddziale lub celi zakładu karnego zamkniętego, a także osoby skazane na krótkie (kilkumiesięczne) kary pozbawienia wolności.

Skazani odbywający karę w systemie zwykłym podlegają okresowym ocenom swojego zachowania w zakładzie karnym, a stwierdzone w tym zakresie postępy uwzględniane są w ich awansowaniu lub degradowaniu w obrębie poszczególnych typów zakładów (np. przejścia z zakładu typu półotwartego do zamkniętego).

W stosunku do skazanych odbywających karę w systemie zwykłym nie ma wymogu sporządzania indywidualnych programów oddziaływania. W czasie dokonywania okresowych ocen zachowania proponuje się

skazanym – w razie potrzeby – skierowanie do systemu programowanego oddziaływania lub kwalifikuje się do systemu terapeutycznego, jeżeli w trakcie odbywania przez nich kary pojawią się ku temu wskazania (Kwieciński 2005: 162).

Podstawowym celem analizowanych systemów odbywania kary pozbawienia wolności jest resocjalizacja człowieka, jednakże on sam musi je zaakceptować, przy tym ściśle współpracować z wychowawcami, nauczycielami czy terapeutami. Paradoksem staje się to, że wszelkie oddziaływania resocjalizacyjne prowadzone wobec skazanego stają się jego prawem, z którego może skorzystać, ale może je także w ramach prawa odrzucić.

3. Służba Więzienna

System penitencjarny w Polsce jest ściśle powiązany z podmiotami sprawującymi pieczę nad skazanymi i osadzonymi. Podstawową instytucją w tym systemie jest Służba Więzienna pełniąca ważną rolę w zapewnianiu szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznego (Poklek 2013: 143). Jest to jeden z organów wyróżnionych z podsystemu instytucji rządowych, który spełnia swoją rolę w zakresie związanym z bezpieczeństwem wewnętrznym państwa (Ustawa 2010/79/523). Zaliczany jest do grup dyspozycyjnych (zwanych również dyspozycyjno-mundurowymi), czyli warstw społecznych wyróżnionych ze względu na pozostawanie członków grupy w specyficznym stosunku społecznym oraz szczególnej roli, jaką spełniają one w społeczeństwie (Poklek 2013: 153). Jest to jednocześnie formacja o hierarchicznym podporządkowaniu, mająca własną strukturę organizacyjną. Struktura ta (Centralny Zarząd Służby Więziennej, 11 Okręgowych Inspektoratów Służby Więziennej, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, Zakłady Karne i Areszty Śledcze, Centralnych Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Ośrodki Szkolenia Służby Więziennej i Ośrodki Doskonalenia Kadr Służby Więziennej) odpowiada co do zasady swoją strukturą strukturze sądownictwa (Ustawa 2010/79/523: art. 8.1; Zoń 2009: 75). W mniejszym zakresie pokrywa się ona ze strukturą administracyjną państwa⁴.

⁴ Minister Sprawiedliwości ustalił wykaz jednostek organizacyjnych sobie podległych lub przez siebie nadzorowanych, wpisując tam m.in. Centralny Zarząd Służby Więziennej oraz wszystkie zakłady karne i areszty śledcze (Obwieszczenie 2022/693). Zakłady karne podlegają

Służbę Więzienną spośród innych służb mundurowych wyróżnia charakter wykonywanych zadań, jak również umundurowanie jej funkcjonariuszy. W szeregach tej służby zatrudniani są również pracownicy cywilni (jako pracownicy posiadający status pracowników urzędów państwowych albo jako pracownicy zatrudnieni na podstawie kodeksu pracy). Jednakże na stanowiskach pionu ochrony, a także na większości wyższych stanowisk kierowniczych (poza Dyrektorem Generalnym Służby Więziennej, którym może być pracownik cywilny) służbę mogą pełnić tylko funkcjonariusze.

Na zasadach określonych w Kodeksie karnym wykonawczym Służba Więzienna realizuje swoje podstawowe zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu, skutkujących pozbawieniem wolności. Zadania w zakresie wykonywania tymczasowego aresztowania zapewniają prawidłowy tok postępowania karnego, są one realizowane przez areszty śledcze oraz oddziały śledcze zakładów karnych, rozlokowane na terytorium całego kraju. Tymczasowo aresztowani, a przede wszystkim osoby już skazane mogą stanowić zagrożenie dla społeczeństwa i dlatego są od niego izolowane. W gestii Służby Więziennej jest realizowanie tego zadania w taki sposób, by zapewnić bezpieczeństwo ogółowi społeczeństwa, wszystkim funkcjonariuszom i pracownikom realizującym swoje zadania wśród osób pozbawionych wolności, zapewniając jednocześnie takie same bezpieczeństwo każdemu osadzonemu⁵ przebywającemu w warunkach izolacji penitencjarnej (Lewandowski 2019: 121).

Analizując rolę i zadania Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa państwa, należy podkreślić, że są one instrumentem, dzięki któremu możliwe jest minimalizowanie obiektywnych oraz potencjalnych zagrożeń, jakie mogą wystąpić na płaszczyźnie społecznej wewnątrz państwa. Eliminowane zagrożenia wiążą się przede wszystkim z przestępczością, rozumianą tu jako ujęcie abstrakcyjne, a także ze zróżnicowanymi kategoriami przestępców, którzy w tym systemie umiejscawiani są w ujęciu konkretnym.

Ministrowi Sprawiedliwości (Ustawa 1997/90/557: art. 68), który nadto w drodze zarządzenia tworzy i znosi zakłady karne, mając na względzie istniejące potrzeby w tym zakresie (Ustawa 1997/90/557: art. 72 § 4). Analogicznie Ministrowi Sprawiedliwości podlegają areszty śledcze (Ustawa 1997/90/557: art. 208 § 1), które także są tworzone i znoszone przez Ministra Sprawiedliwości (Ustawa 1997/90/557: art. 208 § 5).

⁵ „Osadzony – określenie więźnia przebywającego w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, obejmujące zarówno skazanych, jak i tymczasowo aresztowanych, a także ukaranych” (Główny Urząd Statystyczny 2021).

Tak widziany system zapewniania bezpieczeństwa polega zatem na izolowaniu przestępców od społeczeństwa. Społeczeństwo, a więc obywatele pełnią w systemie funkcję podmiotów bezpieczeństwa. W procesie tym występuje pewien dualizm. Z jednej strony zarówno personel więzienny, jak i osadzeni są rozumiani jako podmiot bezpieczeństwa, którego cechuje dynamiczność pod względem poczucia zagrożenia ze strony osadzonych, z drugiej skuteczne izolowanie od społeczeństwa przestępców przez Służbę Więzienną oddziałuje w sposób subiektywny na poczucie bezpieczeństwa społeczeństwa (Poklek 2013: 144).

4. Zakłady karne

Istotnym elementem funkcjonowania Służby Więziennej pozostaje miejsce realizacji powierzonych zadań, określane jako zakład karny lub jednostka penitencjarna. Jest to miejsce, w których zgodnie z orzeczeniem, a więc wyrokiem sądu osoby skazane odbywają karę w postaci pozbawienia wolności⁶. Wyrok pozbawienia wolności odbywany w zakładzie karnym definiowany jest jako umieszczenie osoby skazanej wyrokiem w zamkniętej oraz strzeżonej przestrzeni bądź miejscu na wskazany okres czasu. Odbywanie wyroku w zakładzie karnym przez skazanego charakteryzuje się także m.in. poddaniu skazanego rygorom związanym z regulaminem więziennym, a także ograniczeniu kontaktów z osobami z zewnątrz, a więc np. z rodziną. W ramach odbywania wyroku w zakładzie karnym ograniczeniu lub całkowitemu zakazowi podlega również opuszczenie zakładu na mocy przepustek. Dodatkowo osadzony może doświadczać m.in. kar regulaminowych, które stosowane są w przypadku złamania obowiązującej dyscypliny (*Prawo karne wykonawcze* 2022).

Funkcjonowanie zakładów karnych w Polsce bazuje m.in. na podstawie przepisów Kodeksu karnego wykonawczego. Zgodnie z aktualnie obowiązującymi przepisami zakład karny podległy jest Ministrowi Sprawiedliwości, który na mocy rozporządzeń oraz zarządzeń może tworzyć nowe zakłady karne. Utworzone w ten sposób zakłady detencyjne mogą

⁶ Liczba jednostek Służby Więziennej w Polsce to ogółem 176, w tym areszty śledcze – 39, zakłady karne – 64, oddziały zewnętrzne – 69, oddziały tymczasowego zakwaterowania skazanych – 4 (Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej 2022).

być samodzielne lub stanowić wyodrębnione oddziały bądź areszty śledcze (*Prawo karne wykonawcze* 2022).

Zgodnie z definicją przyjętą przez Główny Urząd Statystyczny zakład karny to „miejsce, w którym odbywa się karę pozbawienia wolności; budynek, w którym przebywają ludzie skazani wyrokiem sądowym; więzienie” (Główny Urząd Statystyczny [b.r.]). Natomiast Kodeks karny wykonawczy definiuje zakład karny jako miejsce wykonywania kary pozbawienia wolności. W świetle przepisów – jak już wcześniej wspomniano – zakłady karne podlegają Ministrowi Sprawiedliwości. Ponadto każdy zakład karny i areszt śledczy podlegają bezpośrednio pod dyrektora, a dodatkowo wyodrębniony oddział może być zarządzany przez podlegającego pod dyrektora kierownika. Funkcjonariusze oraz pracownicy zakładu karnego wraz z osobami odpowiedzialnymi za pracę osadzonych lub ich zajęcia pełnią rolę przełożonych dla skazanego, który przebywa w danym zakładzie na mocy wykonywanych przez nich obowiązków oraz czynności służbowych.

Zarówno w języku naukowym, jak i potocznym synonimem zakładu karnego pozostaje określenie „więzienie”. Zgodnie z definicją słownikową więzienie to również „miejsce, w którym osoby skazane wyrokiem sądowym odbywają karę pozbawienia wolności” (*Słownik języka polskiego PWN* 2007: 658). Należy przypomnieć, że w Polsce do 1970 r. termin „więzienie” w obiegu prawnym i urzędowym pozostawał oficjalnym wyrażeniem dla współczesnego zakładu karnego i równocześnie dla samej kary pozbawienia wolności. Określano nim oficjalnie zarówno zakład karny, jak i samą karę pozbawienia wolności. Potoczna nazwa „więzienie” została zastąpiona w wykładni prawa terminem „zakład karny” jako jeden z elementów systemu penitencjarnego (Kostrzewa, Wysocka 2021: 16).

5. Kompetencje i zadania Służby Więziennej w systemie bezpieczeństwa państwa

Służba Więzienna jako umundurowana i uzbrojona formacja, wykonując swoje zadania, odgrywa ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa w czasie pokoju, ale również w czasie wszelkiego rodzaju zagrożeń militarnych i pozamilitarnych. Jednakże należy zaznaczyć, że w czasie zagrożeń militarnych państwa nie jest ona angażowana do bezpośredniej walki zbrojnej, lecz do wspomagania działań sił zbrojnych

i zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz społecznego spokoju (Kalaman 2016: 24). W związku z tym funkcje realizowane przez tę służbę na czas militaryzacji czy stanów wyjątkowych państwa ewoluują, tak by sprostać pojawiającym się wyzwaniom (Lewandowski 2020: 168). Podstawowym zadaniem Służby Więziennej w państwie jest troska o ochronę bezpieczeństwa i spokoju obywateli, wobec niezwykle licznej grupy przestępców przebywających za murami zakładów karnych. Analizując podstawowe przeznaczenie Służby Więziennej, należy podkreślić, że zadania realizowane przez tę instytucję w czasie pokoju i w czasie zagrożeń państwa wynikają z jej głównego przeznaczenia określonego w Kodeksie karnym wykonawczym. Przepis ten jest podstawowym elementem polskiego prawa penitencjarnego, stanowi delegację do ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Ustawa 2010/79/523⁷), która określiła instytucji odpowiednie kompetencje prawne, zadania i środki, stając się niezbędną w realizacji postawionych jej celów wykonywania kary pozbawienia wolności osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, jak również zadań na rzecz bezpieczeństwa państwa i obywateli. Na tej podstawie Służba Więzienna jest zobowiązana przede wszystkim zabezpieczyć właściwy tok postępowania karnego, w tym zapewnić ochronę społeczeństwa przed sprawcami przestępstw, których osadzono w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Regulacje prawne określiły również szczegółowe zadania Służby Więziennej, rozciągające się przede wszystkim na ochronę społeczeństwa przed sprawcami przestępstw, a także zapewnienie bezpieczeństwa i porządku

⁷ Należy przypomnieć, że cytowana ustawa była poprzedzona dwoma wcześniejszymi ustawami pragmatycznymi – ustawą z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej (Ustawa 1959/69/436) i ustawą z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej (Ustawa 1996/61/283). Tytułem krótkiego przypomnienia można wskazać, że ustawa z końca lat 50. ubiegłego wieku, uchwalona co prawda już po przejęciu władztwa nad Służbą Więzienną przez Ministra Sprawiedliwości (wcześniej podlegała Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego), zawierała rozwiązania typowe dla okresu tzw. demokracji ludowej (czasy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej). I tak zgodnie z brzmieniem ustawy z 1959 r. funkcjonariusz zobowiązany był m.in. do wiernego służenia Polsce Ludowej i stania na straży ustroju ludowo-demokratycznego (Ustawa 1959/69/436: art. 21). Co więcej, każdy funkcjonariusz Służby Więziennej obowiązany był stale podnosić poziom swego uświadczenia politycznego. Z kolei, aby zostać przyjętym do służby, trzeba było wykazywać się przede wszystkim nieskazitelną przeszłością (Ustawa 1959/69/436: art. 5 ust. 1), by zaś w niej awansować (szczególnie w okresie poprzedzającym transformację ustrojową), funkcjonariusz powinien charakteryzować się nie tylko określonymi i wymiernymi kwalifikacjami służbowymi, ale również odpowiednim poziomem świadomości polityczno-społecznej.

w samych zakładach i aresztach śledczych. Należy zaznaczyć, że realizacja wyznaczonych aktami prawnymi szczegółowych i rygorystycznych zadań w stosunku do osadzonych i aresztowanych powiązana jest także z zapewnieniem tym osobom – zgodnie z prawem – przestrzegania ich praw, m.in. poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej.

Funkcjonowanie Służby Więziennej jest regulowane również przez szereg innych aktów prawnych, które nakładają na nią dodatkowe, bardziej szczegółowe zadania (Kalaman 2016: 26). Wśród nich wyróżnia się zadania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, zadania o charakterze ochronnym i obronnym, zadania policyjne, a także coraz częściej podejmowane działania o charakterze profilaktycznym (Lewandowski 2019: 121).

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 21 kwietnia 2022 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa lub obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Rozporządzenie 2022/880: § 2 ust. 19, § 3.2) obiekty penitencjarne nadzorowane i chronione przez Służbę Więzienną zaliczane są do grupy szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa. Wśród wielu innych wymienia się: „obiekty jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych”, jednocześnie zaliczając je do kategorii II obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa.

Uszczegółowienie powinności Służby Więziennej w zakresie zadań na rzecz obronności państwa zostało określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2017 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Rozporządzenie 2016/1804). W rozporządzeniu uregulowano m.in. formy organizacyjne ochrony jednostek Służb Więziennych:

- a) postępowanie z osadzonymi,
- b) warunki wstępu na teren jednostek organizacyjnych więziennictwa,
- c) ochronę osadzonych w czasie ich konwojowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Przedsięwzięcia ochronne jednostek organizacyjnych Służby Więziennej polegają w szczególności na: wyznaczaniu stanowisk oraz ustaleniu liczby funkcjonariuszy i pracowników wykonujących zadania ochronne; organizacji ruchu w jednostce organizacyjnej; otwieraniu i zamykaniu wejść oraz przejść; określonym postępowaniu z kluczami; określaniu sposobu użytkowania przedmiotów niedozwolonych; przeprowadzaniu apeli, kontroli, inspekcji i przeglądów; określeniu zasad wstępu funkcjonariuszy i pracowników do jednostki organizacyjnej; stosowaniu zabezpieczeń

techniczno-ochronnych, psów oraz uzbrojenia. Owe zadania mogą być realizowane dzięki wprowadzeniu właściwego systemu ochrony i jego form organizacyjnych, służących zapewnieniu ochrony społeczeństwa przed przestępczością. System ochrony różnicuje się zatem w zależności od typu jednostki penitencjarnej, a owo zróżnicowanie uzyskuje się przez zakres stosowanych przedsięwzięć oraz rodzaje, ilość i zakres zabezpieczeń techniczno-ochronnych, a także środków sygnalizacji i łączności oraz rodzaje i liczbę posterunków oraz stanowisk (Rozporządzenie 2016/1804: § 3).

Zadania obronne i ochronne dotyczące również komórek organizacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości i zarazem jednostek penitencjarnych w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny określają regulaminy organizacyjne na czas wojny.

Aktem wykonawczym, który doprecyzowuje powyższe kwestie, jest Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 marca 2021 r. w sprawie organizacji wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Zarządzenie 2021/25). Zgodnie z tym dokumentem do zadań obronnych wykonywanych w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej zalicza się w szczególności:

1. Tworzenie warunków do realizacji zadań obronnych.
2. Planowanie obronne, które obejmuje:
 - a) planowanie operacyjne,
 - b) programowanie obronne,
 - c) przeglądy obronne.
3. Przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym Ministra Sprawiedliwości, w tym stanowisk kierowania.
4. Tworzenie warunków do wprowadzania wyższych stanów gotowości obronnej państwa, w tym tworzenie systemu stałego dyżuru.
5. Realizację zadań wynikających ze współpracy cywilno-wojskowej (ang. *Civil-Military Cooperation* – CIMIC).
6. Realizację zadań wynikających z obowiązków państwa gospodarcza na rzecz wojsk sojusznicznych (ang. *Host Nation Support* – HNS).
7. Planowanie i organizowanie świadczeń na rzecz obrony, w tym świadczeń osobistych i rzeczowych.
8. Przygotowanie rezerw osobowych na potrzeby wykonywania zadań obronnych.
9. Koordynowanie działań oraz sprawowanie nadzoru w zakresie opracowywania potrzeb jednostek organizacyjnych Służby Więziennej zgłaszanych do programu mobilizacji gospodarki.

10. Przygotowanie jednostek organizacyjnych do objęcia militaryzacją.
11. Przygotowanie szczególnej ochrony obiektów ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa.
12. Planowanie i realizowanie szkolenia obronnego.
13. Planowanie i realizowanie kontroli wykonywania zadań obronnych (Zarządzenie 2021/25: § 3).

Służba Więzienna zadania obronne określone powyższym zarządzeniem realizuje w sposób następujący: komórki organizacyjne Służby Więziennej takie jak Centralny Zarząd Służby Więziennej, okręgowe inspektoraty Służby Więziennej, zakłady karne i areszty śledcze oraz ośrodki szkolenia i doskonalenia kadr powołują w swoich obszarach komórki właściwe w sprawach obronnych wynikające z ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Ustawa 2022/655) i jej przepisów wykonawczych. Kierownicy komórek właściwych z kolei upoważnieni są do żądania od kierowników komórek organizacyjnych w zakresie ich właściwości sprawozdań i informacji dotyczących stanu przygotowań obronnych, a także wydawania wytycznych i doraźnych poleceń w sprawach wykonywania zadań obronnych. W ramach jednostek organizacyjnych Służby Więziennej mogą być tworzone służby, działy, zespoły i stanowiska prowadzące działalność w różnych dziedzinach. Mogą to być szkoły, szpitale, ambulatoria, apteki, które funkcjonują w zależności od potrzeb w poszczególnych jednostkach. Zawsze jednak naczelną zasadą przy podejmowaniu decyzji o ich utworzeniu jest – obok innych – potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa.

Służbie Więziennej wyznaczono także określone zadania w przypadku militaryzacji państwa. Status funkcjonariusza Służby Więziennej w czasie wojny określa art. 25 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Ustawa 2010/79/523). Funkcjonariusze pozostający w stosunku służbowym w dniu ogłoszenia mobilizacji lub w dniu, w którym rozpoczyna się czas wojny, określonym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Ustawa 2022/655: art. 24 ust. 1 pkt 7), stają się z mocy prawa funkcjonariuszami pełniącymi służbę w czasie wojny i pozostają w tej służbie do czasu zwolnienia⁸. Z uwagi na politykę bezpieczeństwa wewnętrznego państwa zo-

⁸ Zgodnie z ustawą o obronie Ojczyzny wskazuje się stanowiska, z którymi wiąże się przywilej realizacji innych czynności na rzecz obronności państwa w przypadku czasu wojny (Ustawa 2022/655: art. 541). Są to, oprócz wymienionych stanowisk funkcjonariuszy Służby Więziennej, posłowie, senatorowie, radni, kluczowi pracownicy dla np. Sejmu,

stała także dokonana delegacja ustawowa, zrealizowana w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w sprawie obrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej. W dokumencie tym określono sposób obrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej w sytuacjach zagrożenia zdrowia, życia funkcjonariuszy, pracowników, osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych w wyniku klęsk żywiołowych oraz w sytuacjach innych zagrożeń (Rozporządzenie 2003/1903: § 1). W celu zapewnienia obrony tworzy się skoordynowane systemy obronne. Te z kolei realizują funkcjonariusze i wyznaczeni pracownicy zagrożonej jednostki. W systemie obrony jednostki organizacyjnej uwzględnia się zadania obrony cywilnej, kierowania obroną, gotowości obronnej państwa, militaryzacji, zabezpieczenia potrzeb mobilizacyjnych, powszechnej samoobrony.

Służba Więzienna, wykonując zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa, ma również prawo realizować zadania o charakterze policyjnym podejmowane w celu zapewnienia społeczeństwu bezpieczeństwa w rozmaitych dziedzinach życia. W tym zakresie funkcjonariusze, wykonując czynności służbowe, zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2019 r. w sprawie szczegółowego trybu działań funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas wykonywania czynności służbowych (Rozporządzenie 2019/2518) mają prawo do stosowania wobec osób pozbawionych wolności i innych osób środków przymusu bezpośredniego i broni na podstawie ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Ustawa 2010/79/523: art. 19) oraz ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Ustawa 2013/628). Ze wskazanych przepisów prawa wynika, iż do zadań funkcjonariuszy Służby

Senatu, Narodowego Banku Polski, Trybunału Konstytucyjnego, urzędu prezydenta i premiera Rzeczypospolitej Polskiej, kluczowe osoby odpowiadające za funkcjonowanie najważniejszych instytucji państwowych oraz przedsiębiorstw, które mają szczególne znaczenie dla obronności. Nadto także osoby zajmujące kierownicze stanowiska państwowe określone w ustawie o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe (Ustawa 1981/20/101: art. 2) oraz w ustawie o zmianie ustawy o wynagrodzeniu (Ustawa 2021/1834) lub stanowiska organów administracji publicznej w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego (Ustawa 1960/30/168). Powołania do wojska nie dostaną również operatorzy krajowej dyspozycji mocy oraz centralnego systemu przesyłowego gazu – ich zadaniem będzie utrzymanie dostaw energii i gazu. Uszczegółowiając, powołania nie dostaną również policjanci, strażacy, funkcjonariusze Straży Ochrony Kolei, celnicy, funkcjonariusze Straży Granicznej, prokuratorzy, rektorzy uczelni, prezesi zarządów rafinerii.

Więziennej należy: egzekwowanie wymaganego prawem zachowania; odpieranie bezpośrednich, bezprawnych zamachów na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałanie bezpośrednim zamachom na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia; ochrona porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego; przeciwdziałanie niszczeniu mienia; zapewnianie bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia; zatrzymywanie osób, udaremnienie ich ucieczki lub pościg za tymi osobami; pokonywanie biernego oporu; pokonywanie czynnego oporu; przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym do autoagresji (Ustawa 2013/628: art. 11).

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza systemu penitencjarnego prezentowana w treści niniejszego artykułu pozwala przychylić się do tezy, że z jednej strony współczesne funkcjonowanie tego systemu jest niezbędne dla szeroko rozumianego bezpieczeństwa, a z drugiej działalność jednostek penitencjarnych musi mierzyć się z szeregiem problemów oddziałujących na nie zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz systemu. System realizuje nie tylko podstawowe zadania wymienione w ustawie, ale również zadania na rzecz bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa wewnętrznego o charakterze ochronnym i obronnym państwa, również policyjnym. Coraz więcej wyzwań realizuje się w środowisku otwartym poprzez zarówno prowadzenie działań z zakresu profilaktyki społecznej, jak i przejmowanie zadań, które do niedawna realizowane były przez inne podmioty: zapewnienie porządku i bezpieczeństwa w urzędach obsługujących Ministra Sprawiedliwości oraz Prokuraturę Krajową, a także obsługa Systemu Dozoru Elektronicznego. Służba Więzienna prawidłowo realizuje powierzone zadania, mimo że jest ich coraz więcej i są coraz bardziej różnorodne. Interpretacja dostępnych materiałów w formie aktów prawnych, a także opracowań naukowych pozwala postawić tezę, iż system penitencjarny postrzegany jest jako integralny element bezpieczeństwa państwa oraz jego obywateli. Doceniana jest jego rola w zapewnianiu ochrony przed różnymi formami

przestępczości. Wyraźnie akcentuje się również rolę funkcjonariuszy Służby Więziennej w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego. Widoczne jest to m.in. w uregulowaniach prawnych, a także stawianym im wymaganiam, tak aby funkcjonariusze byli jak najlepiej przygotowani do realizacji powierzonych im obowiązków.

Bibliografia

- Boć, J. (2009), *O bezpieczeństwie wewnętrznym*, [w:] A. Chajbrowicz, T. Kocowski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, (Wrocław: Kolonia Limited): 18–28.
- Bogunia, L. (2008), *System wykonywania kary ograniczenia wolności z uwzględnieniem zróżnicowania zakładów karnych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 23: 97–110.
- Chajbrowicz, A. (2009), *Bezpieczeństwo a pojęcia zbliżone*, [w:] A. Chajbrowicz, T. Kocowski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, (Wrocław: Kolonia Limited): 43–56.
- Europejskie Reguły Więzienne* (2006) – Rada Europy Komitet Ministrów Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów), <https://bip.sw.gov.pl/SiteCollectionDocuments/CZSW/prawaczl/document.pdf> (13.07.2022).
- Główny Urząd Statystyczny [b.r.], *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2447,pojecie.html> (17.07.2022).
- Główny Urząd Statystyczny (2021), *Osadzeni w zakładach karnych i aresztach śledczych*, 30.12.2021, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/wymiar-sprawiedliwosci/wymiar-sprawiedliwosci/osadzeni-w-zakladach-karnych-i-aresztach-sledczych,2,1.html> (17.07.2022).
- Jędrzejak, K. (2004), *Zagadnienia penitencjarne*, (Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej) [broszura, w posiadaniu autora].
- Kaczmarek, M. (2010), *Zakład karny jako system społeczny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 67–68: 95–129.
- Kalaman, M.R. (2016), *Prawno-organizacyjne uwarunkowania działalności Służby Więziennej*, [w:] A. Misiuk, M. Kalaman (red.), *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w Służbie Więziennej*, (Warszawa: Difin): 19–35.
- Kalisz, T. (2000), *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 6: 197–227.

- Kalisz, T. (2004), *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, (Wrocław: Kolonia Limited).
- Kostrzewa, E., N. Wysocka (2021), *Co nieco o systemie penitencjarnym w Polsce*, „Ways To Go” 1, <https://pomocpostpenitencjarna.pl/ways-to-go-nr-1-2021/str-16/> (26.06.2022).
- Kwieciński, A. (2005), *Psychologiczne aspekty izolacji penitencjarnej – wybrane zagadnienia*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 72: 161–167.
- Kwieciński, A. (2019), *Ocena i perspektywy rozwoju systemu terapeutycznego wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54: 67–83.
- Lelental, S. (2001), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, (Warszawa: C.H. Beck).
- Lewandowski, M. (2019), *Zadania Służby Więziennej na rzecz bezpieczeństwa państwa – kierunek zmian*, „Wiedza Obronna” 266–267(1–2): 117–131.
- Lewandowski, M. (2020), *Służba więzienna dla społeczeństwa: współpraca formacji z instytucjami oświatowymi*, [w:] M. Piotrowska-Trybull, A. Kaczmarek, M. Niemiec (red.), *Wyzwania dla bezpieczeństwa i rozwoju. Aspekty społeczne, gospodarcze, obronne*, (Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej): 165–173.
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej (2022), *Roczna informacja statystyczna za rok 2021*, Warszawa, BIS.0332.18.2021.MM, <https://www.sw.gov.pl/assets/19/51/61/a542f3464c6b93a4771c38eac7813b2b3aaee79c.pdf> (26.06.2022).
- Nawój, A. (2007), *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania*, (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego).
- Obwieszczenie (2022/693) Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Sprawiedliwości lub przez niego nadzorowanych, „Monitor Polski” z 2022 r. poz. 693.
- Pakuła, A. (2009), *Bezpieczeństwo publiczne jako dobro wspólne (kilka uwag i refleksji)*, [w:] A. Chajbowicz, T. Kocowski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, (Wrocław: Kolonia Limited): 29–35.
- Poklek, R. (2013), *Służba więzienna w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Securitologia” 1(17): 142–157.
- Prawo karne wykonawcze* (2022), wykład na Uniwersytecie Wrocławskim, <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/files/students/rescues/zajeciprawokarnewykonawcze> (28.07.2022).
- Rabinowicz, L. (1933), *Podstawy nauki o więziennictwie*, (Warszawa: Gebethner i Wolff).
- Rozporządzenie (2003/1903) Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w sprawie obrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz. U. z 2003 r. Nr 194, poz. 1903.

- Rozporządzenie (2016/1804) Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, Dz. U. z 2016 r. poz. 1804.
- Rozporządzenie (2019/2518) Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2019 r. w sprawie szczegółowego trybu działań funkcjonariuszy Służby Więziennej podczas wykonywania czynności służbowych, Dz. U. z 2019 r. poz. 2518.
- Rozporządzenie (2022/880) Rady Ministrów z dnia 21 kwietnia 2022 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa lub obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony, Dz. U. z 2022 r. poz. 880.
- Słownik języka polskiego PWN (2007), red. prowadzący Ł. Drabik, E. Sobol, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN).
- System odbywania kary – system zwykły (2022), [https://www.zpозdrowieniem.pl/blog/systemy-odbywania-kary-system-zwykly\(28.07.2022\)](https://www.zpозdrowieniem.pl/blog/systemy-odbywania-kary-system-zwykly(28.07.2022)).
- Szczygieł, B. (2002), *Spoleczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, (Białystok: Temida 2).
- Śliwowski, J. (1978), *Prawo i polityka penitencjarna*, (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika).
- Ura, E., S. Pieprzny, T. Pado (2007), *Pojęcie bezpieczeństwa publicznego w prawie administracyjnym*, [w:] J. Zimmermann (red.), *Koncepcja systemu prawa administracyjnego. Zjazd Katedr Prawa Administracyjnego i Postępowania Administracyjnego, Zakopane 24–27 września 2006 r.*, (Warszawa–Kraków: Oficyna a Wolters Kluwer business): 155–168.
- Ustawa (1959/69/436) z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej, t.j. Dz. U. z 1984 r. Nr 29, poz. 149 z późn. zm.
- Ustawa (1960/30/168) z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, Dz. U. z 1960 r. Nr 30, poz. 168.
- Ustawa (1981/20/101) z dnia 31 lipca 1981 r. o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1215, 1459.
- Ustawa (1996/61/283) z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej, t.j. Dz. U. z 2002 r. Nr 207, poz. 1761 z późn. zm.
- Ustawa (1997/88/553) z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1138.
- Ustawa (1997/90/557) z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 53 ze zm.
- Ustawa (2010/79/523) z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 655, 1115, 1855, 1933.
- Ustawa (2013/628) z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1416.
- Ustawa (2021/1834) z dnia 17 września 2021 r. o zmianie ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe oraz niektórych innych ustaw, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1834.

- Ustawa (2022/655) z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. z 2022 r. poz. 655.
- Wala, Z. (2015), *Systemy penitencjarne na przestrzeni XVIII i XIX wieku*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 24(4): 133–150.
- Walczak, S. (1972), *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe).
- Warylewski, J. (2007), *Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne*, (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego).
- Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami* (1955). Przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Postępowania ze Sprawcami Przepęstw i zaprobowane przez Radę Gospodarczą i Społeczną w rezolucji 663C (XXIV) z dnia 31 lipca 1957 r. oraz 2076 (LXII) z dnia 13 maja 1977 r.
- Zarządzenie (2021/25) Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 marca 2021 r. w sprawie organizacji wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony, Dz. Urz. z 2021 r. poz. 25.
- Zoń, M. (2009), *Ustrój i zasady funkcjonowania służby więziennej*, [w:] T. Szymanowski (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1989–2009*, (Warszawa: Centralny Zarząd Służby Więziennej).